

Investigating the feasibility and necessity of providing Islamic ethics courses with a health-oriented approach in universities of medical sciences and presenting suggested topics

Mahmoud Ayoubi*: Faculty member, Department of Islamic Education, Isfahan University of Medical Sciences, Isfahan, Iran.

Seyed Ruhollah Mousavizadeh: Faculty member, Department of Islamic Education, Isfahan University of Medical Sciences, Isfahan, Iran.

Abstract

Introduction: In addition to paying attention to the professional needs of medical students, providing Islamic ethics courses with a health-oriented approach in medical sciences universities can be the source of more dynamism and efficiency of this course. The purpose of this study is to investigate the feasibility and necessity of presenting a lesson on Islamic ethics with an approach to the topics of health and medical profession and to provide suggested health-oriented topics for this lesson.

Method: This applied research was conducted with a qualitative approach in the academic year of 2018-2019 in Isfahan University of Medical Sciences. The statistical population consisted of 22 Islamic ethics teachers, experts in the field of Islamic education and experts in the field of health and familiar with the topics in the field of education. The study tool was a researcher-made questionnaire, whose validity and reliability were approved by experts and while presenting documents and reasons, they raised issues with this approach.

Findings: All the participants in the survey consider Islamic ethics education with an approach to the medical profession as possible and useful and necessary for medical students, considering the goals, topics, four dimensions of health and its background. And while stating the documents, they suggested the headings with this approach.

Conclusion: Providing a course on Islamic ethics with an approach to health topics is not only possible, but also necessary, and attention will be paid to the professional needs of medical students. In addition, it is the source of dynamism and efficiency of this course and attention to interdisciplinary topics in the field of health and Islamic education.

Keywords: Positive, Resilience, Academic achievement, Psychotherapy.

***Corresponding author:** Faculty Member, University of Applied Sciences, Tehran Welfare Organization, Tehran, Iran.

Email: ma.auobh@gmail.com

Investigating the feasibility and necessity of providing Islamic ethics courses with a health-oriented approach in universities of medical sciences and presenting suggested topics

Introduction: In the review of the educational resources of Islamic education courses, it can be seen that in the preparation of the texts and educational content of these courses, not enough attention has been paid to the specialization and field of study of the learners; While there is this capacity for some Islamic education courses to have a stronger relationship with other experimental sciences, professional specialties and the study field of the learners.

On the other hand, the teaching of these courses over many years has revealed the pathology of these courses and the evaluation of the performance of Islamic education groups. It has also led the decision-makers to the attitude that the presentation of these lessons in the current way has been effective and how it has achieved its mission in the field of individual and social life of the target community in various fields of science.

Students of medical sciences universities will work professionally in a field that is completely practical and experimental and related to the realities of people's health and life. Based on this, it is logical that the educational content of Islamic education courses, including the Islamic ethics course, should be compiled and taught in a special way based on professional needs for these students to meet their needs. Therefore, investigating the feasibility and necessity of presenting Islamic ethics lessons with a health-oriented approach in the field of medical topics and providing a general framework for determining health-oriented topics and topics is the main goal of this research.

Materials and methods: This study was conducted with a qualitative approach in the academic year of 2018-2019 at Isfahan University of Medical Sciences. The study aims to improve the quality of services, which is formed with a need-oriented attitude and concern for content development. The purposeful sampling includes 22 professors of Islamic ethics course in Isfahan University of Medical Sciences, experts in the field of Islamic education and experts in the field of health and familiar with the topics of the field of Islamic education.

The research tool is a researcher-made questionnaire containing six open-ended questions, four of which are about the possibility of presenting this course with a health-oriented approach according to its dimensions (possibility according to the objectives of the lesson, possibility according to the approved headings, possibility according to the four dimensions of health, and possibility according to the background) The fifth question is about the usefulness and necessity of this approach for medical students, and the sixth is a request to suggest appropriate topics for this course with a health-oriented approach. In terms of content validity, the questionnaire was reviewed and approved by experts and professors who are experts in the field of health and familiar with Islamic teachings. The implementation of this project was carried out in three stages. In the first stage, the meeting of the specialized committee on Islamic ethics was held with the presence of the professors of this course. After presenting the topic and explanations and obtaining informed consent, people presented their views and after discussion and exchange of views, the views of the attendees were collected. After the meeting, the head of the committee extracted the data from the questionnaires about each of the questions and the frequency of each answer was determined as a percentage. In the second stage, the results of the expert committee meeting were presented in the meeting of experts who are experts in the field of Islamic ethics. And after the discussion and exchange of opinions, the agreed opinion of the majority was determined in the meetings of the specialized committee and experts. In the third stage, due to the interdisciplinary nature of the topics, it was necessary for expert professors from the field of health, who are familiar with the topics of Islamic education, to choose and express their

opinion. After the purposeful selection of health expert professors in the meeting of experts, the results were sent to them and after their comments, the final summation of these three stages was done and the view based on the opinion of the majority was extracted.

Results and discussion: This study was conducted with the aim of investigating the feasibility and necessity of presenting a lesson on Islamic ethics with a health-oriented approach and providing a framework of proposed headings for revising this lesson with a qualitative and developmental method. The results showed that the health-oriented approach in the course of Islamic ethics is possible for the majority of the participants in this research in terms of goals, topics, background and dimensions of health. And its presentation is useful and necessary for medical students. The opinion of most professors and experts on the usefulness and necessity of the health-oriented approach in the course of Islamic ethics shows the necessity of trying to pay attention to the interdisciplinary topics of Islamic education and the field of health. Paying attention to this approach can provide the context for transformation, modernization and efficiency of this lesson.

Conclusion: All the participants found it possible, necessary and useful to present Islamic ethics lessons with an approach to the medical profession according to the goals, headings, four dimensions of health and its background, and while providing documentation and reasons, they suggested headings and topics with this approach. Based on this, providing a course on Islamic ethics with an approach to health topics is not only possible, but also necessary, and attention will be paid to the professional needs of medical students. In addition, it is the source of dynamism and efficiency of this course and attention to interdisciplinary topics in the field of health and Islamic education.

Keywords: Feasibility. Islamic ethics, health-oriented approach.

مجله‌ی توسعه‌ی آموزش جندی شاپور
فصلنامه‌ی مرکز مطالعات و توسعه‌ی آموزش علوم پزشکی
سال چهاردهم، تابستان ۱۴۰۲

بررسی امکان پذیری و ضرورت ارائه درس اخلاق اسلامی با رویکرد سلامت محور در دانشگاه های علوم پزشکی و ارائه سرفصل های پیشنهادی

محمود ایوبی*؛ عضو هیات علمی، گروه معارف اسلامی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران.
سید روح الله موسوی زاده؛ عضو هیات علمی، گروه معارف اسلامی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران.

چکیده

مقدمه: ارائه درس اخلاق اسلامی با رویکرد سلامت محور در دانشگاه های علوم پزشکی علاوه بر توجه به نیاز حرفه ای دانشجویان علوم پزشکی می تواند منشا پویایی و کارآمدی بیشتر این درس گردد. هدف این مطالعه بررسی امکان پذیری و ضرورت ارائه درس اخلاق اسلامی با رویکرد به مباحث حوزه سلامت و حرفه پزشکی و ارائه سرفصل های پیشنهادی سلامت محور برای این درس است.

روش کار: این پژوهش کاربردی و با رویکرد کیفی در سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۳۹۹ در دانشگاه علوم پزشکی اصفهان انجام گرفت. جامعه آماری ۲۲ نفر از مدرسان درس اخلاق اسلامی، کارشناسان حوزه معارف اسلامی و متخصصان حوزه سلامت و آشنای به مباحث حوزه معارف بودند. ابزار مطالعه، پرسشنامه محقق ساخته بود که روایی و پایایی آن مورد تایید کارشناسان قرار گرفت.

نتایج: تمامی شرکت کنندگان ارائه درس اخلاق اسلامی با رویکرد به حرفه پزشکی را به حسب اهداف، سرفصل ها، ابعاد چهارگانه سلامت و پیشینه آن امری ممکن؛ و ارائه آن برای دانشجویان علوم پزشکی لازم و مفید دانسته و ضمن ارائه مستندات و دلایل، سرفصل ها و موضوعات با این رویکرد را پیشنهاد نمودند.

نتیجه گیری: ارائه درس اخلاق اسلامی با رویکرد به مباحث حوزه سلامت نه تنها امری ممکن بلکه ضرورت داشته و توجه به نیاز حرفه ای دانشجویان رشته های علوم پزشکی خواهد بود. علاوه بر این منشا پویایی و کارآمدی این درس و توجه به مباحث بین رشته ای حوزه سلامت و معارف اسلامی نیز می شود.

کلید واژه ها: مثبت‌گرا، تاب آوری، پیشرفت تحصیلی، روان‌درمانی.

***نویسنده مسؤول:** عضو هیات علمی، گروه معارف اسلامی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران.

Email: ma.auobh@gmail.com

مقدمه

«اخلاق اسلامی» عنوان گرایشی از گرایش‌های دروس معارف اسلامی دانشگاه‌ها است که بر اساس مصوبه شورای انقلاب فرهنگی در قالب دو واحد درسی برای تمامی دانشجویان مقطع کارشناسی تدریس می‌گردد. این گرایش شامل چهار عنوان درسی (فلسفه اخلاق، اخلاق اسلامی «مبانی و مفاهیم» آیین زندگی «اخلاق کاربردی» و عرفان عملی اسلام) است که دانشجویان موظف به گذراندن یکی از دروس می‌باشند (معاونت امور اساتید و دروس معارف اسلامی ۱۳۸۳).

در بررسی منابع آموزشی دروس معارف اسلامی ملاحظه می‌شود که در تدوین متون و محتوای آموزشی این دروس توجه کافی به تخصص و رشته تحصیلی فراگیران نشده است؛ درحالی‌که این ظرفیت برای برخی از دروس معارف اسلامی وجود دارد که ارتباط قوی‌تری با دیگر علوم تجربی، تخصص‌های حرفه‌ای و رشته تحصیلی فراگیران داشته باشد.

دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی علاوه بر توسعه امر آموزش و پژوهش، در قبال رشد شخصیت معنوی و اخلاقی دانشجویان نیز مسئول می‌باشند. این مسئولیت مهم، در فضای فرهنگی امروز جهان و با توجه به رشد جریان‌های متنوع ضد اخلاقی و ارزش‌ستیز از اهمیت زیادی برخوردار است (فرجی پاک ۱۳۹۷). از این منظر، فلسفه وجود گنجاندن دروس معارف اسلامی، کمک به دانشگاه‌ها در مأموریت اساسی آن‌ها یعنی انسان‌سازی است (مجیدی و فاتحی ۱۳۸۶). دروس مذکور نقش تعیین‌کننده‌ای در تعلیم و تربیت دانشجویان ایفا می‌کند (امینی و همکاران ۱۳۹۲) و در تقویت بُعد معنوی دانشجویان نقش بسزایی دارد (شفیع پور مطلق و خدادادی ۱۳۸۷).

از جانب دیگر تدریس این دروس در طی سالیان متمادی، آسیب‌شناسی این دروس و ارزیابی عملکرد گروه‌های معارف اسلامی را آشکار ساخته است. همچنین تصمیم‌گیران را به سمت این نگرش سوق داده که ارائه

دروس معارف با شیوه فعلی، تا چه حد تأثیرگذار بوده و چگونه رسالت خود را در عرصه زندگی فردی و اجتماعی جامعه هدف در رشته‌های مختلف علوم محقق نموده است.

لیاقت دار و همکاران، میزان رضایت دانشجویان از محتوای کتب معارف اسلامی را زیر حد متوسط ذکر می‌کند (لیاقت دار و همکاران ۱۳۸۷). یافته‌های پژوهش دیگری نشان داده که بعضی دروس معارف اسلامی، هیچ تأثیری روی نگرش دینی دانشجویان نداشته است (یوسفی لویی ۱۳۸۶). اما از طرف دیگر در مطالعه رستمی و همکاران، کاربردی و مفید بودن مطالب ارائه‌شده، ارائه مطالب به شیوه‌های قابل‌درک برای دانشجو، ارائه مطالب هر جلسه کلاس به شکلی منظم و مرتبط با یکدیگر در دروس معارف، مطلوب ارزیابی شده است (رستمی و همکاران ۱۳۹۷). بر اساس مطالعه دیگری، متناسب بودن دروس معارف با رشته تحصیلی، کیفیت بخشی برنامه درسی، بازنگری و به‌روز کردن محتوا و استفاده از استادان باتجربه برای کاربردی کردن محتوای دروس معارف اسلامی ضروری دانسته شده است (حسینی و ضابط پور ۱۳۹۸).

بنابراین تأکید اساتید این حوزه بر ایجاد ارتباط دروس معارف اسلامی با رشته تخصصی دانشجویان به منظور اثرگذاری بیشتر و مجهز ساختن اساتید معارف به آخرین دستاوردهای نظری و علمی مرتبط به دو حوزه معارف اسلامی و سلامت در جهان پرشتاب امروزی باید مورد توجه قرار گیرد.

در مطالعه ای ۶۰ درصد از دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی شیراز تناسب عناوین و محتوای دروس معارف اسلامی با نیازها، سؤال‌ها و شبهات فضای علوم پزشکی را کم و بسیار کم ذکر نموده‌اند. (غلامی گنجوی و شمسایی ۱۳۹۸).

فیروزی بر این باور است که یکی از امور مهم در تدوین محتوای دروس معارف اسلامی تلاش در راستای تنوع بخشیدن به متون دروس معارف اسلامی در دانشگاه

به این امر مهم در خصوص درس اخلاق اسلامی. بنابراین، بررسی امکان پذیری و ضرورت ارائه درس اخلاق اسلامی با رویکرد سلامت محور در حوزه مباحث پزشکی و ارائه چارچوب کلی در تعیین سرفصل‌ها و موضوعات سلامت محور، هدف اصلی این پژوهش است.

مواد و روش‌ها

این مطالعه با رویکرد کیفی و در سال تحصیلی ۹۹-۱۳۹۸ در دانشگاه علوم پزشکی اصفهان با کد علمی ۱۹۸۲۹۲ مصوب معاونت تحقیقات دانشگاه و کد اخلاق IR.MUI.RESEARCH.REC.1398.844 انجام شده است. مطالعه از جهت هدف کاربردی و به منظور ارتقای کیفیت خدمات است که با نگرشی نیازمحورانه و با دغدغه توسعه محتوا شکل گرفته است. نمونه‌گیری به شکل هدفمند شامل ۲۲ نفر از اساتید درس اخلاق اسلامی در دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، کارشناسان حوزه معارف اسلامی و اساتید متخصص حوزه سلامت و آشنایان به مباحث حوزه معارف اسلامی است.

ابزار پژوهش، پرسشنامه محقق ساخته شامل شش سؤال باز پاسخ است که چهار سؤال آن پیرامون امکان ارائه این درس با رویکرد سلامت محور به حسب ابعاد آن (امکان به حسب اهداف درس، امکان به حسب سرفصل‌های مصوب، امکان به حسب ابعاد چهارگانه سلامت و امکان به حسب پیشینه)، سؤال پنجم پیرامون مفید بودن و ضرورت این رویکرد برای دانشجویان علوم پزشکی و مورد ششم درخواست پیشنهاد سرفصل‌های مناسب برای این درس با رویکرد سلامت محور است. پرسشنامه از جهت روایی محتوایی، توسط کارشناسان و اساتید متخصص در حوزه سلامت و آشنایان با معارف اسلامی، بررسی و مورد تأیید قرار گرفت.

اجرای این طرح در سه مرحله انجام پذیرفت. در مرحله اول جلسه کمیته تخصصی گرایش اخلاق اسلامی با حضور اساتید این درس تشکیل گردید. بعد از طرح موضوع و توضیحات مسئول کمیته و کسب رضایت

ها متناسب با رشته‌های دانشجویان برای تدوین متون اختصاصی رشته‌های مختلف است. در این صورت دروس معارف اسلامی به حیطة کاربردی و مشاغل دانشجویان آورده شده و آنان را برای تصدی شئون مختلف زندگی، از جمله شغلی بر مبنای ارزشهای الهی و انسانی مهیا می‌کند (فیروزی ۱۳۹۷).

مطالعات فوق، بنیادهای نظری لازم را برای توجه علمی و جدی به دروس معارف اسلامی و مشکلات و چالش‌های مبتلا به آنها را ضروری می‌سازد.

در این پژوهش سلامت در چهار بُعد (جسمی، روانی، اجتماعی و معنوی) مورد توجه قرار گرفته است. هیئت امنای سازمانی جهانی بهداشت (WHO) در سال ۱۹۹۷، تعریف زیر را از سلامت به تصویب رساند: «سلامت یک حالت دینامیک از تأمین رفاه کامل جسمی، روانی، اجتماعی، و معنوی است؛ نه فقط نبودن بیماری و نقص عضو» (سازمان جهانی بهداشت ۱۹۹۷). این سازمان در تقسیم‌بندی بیماری‌ها در ICD-10 «بعد معنوی» را اضافه کرده است. به عبارت دیگر همان‌گونه که ابعاد جسمی، روانی و اجتماعی به هم ارتباط دارد و دارای تأثیر متقابل هستند، بُعد معنوی انسان و سلامت معنوی او، با سایر ابعاد سلامت در ارتباط و تأثیرگذار است (سازمان جهانی بهداشت ۲۰۰۵). بر این اساس در این پژوهش، سلامت در این چهار بُعد (جسمی، روانی، اجتماعی و معنوی) مورد توجه قرار گرفته است، گرچه ابعاد دیگر سلامت مانند سلامت فکری، اعتقادی، رفتاری و ... مرتبط با برخی از ابعاد چهارگانه سلامت می‌باشند.

دانشجویان دانشگاه‌های علوم پزشکی به صورت حرفه‌ای در حوزه‌ای فعالیت خواهند نمود که کاملاً کاربردی و تجربی و با واقعیات سلامتی وزندگی مردم مرتبط است. بر این اساس منطقی است که محتوای آموزشی دروس معارف اسلامی از جمله درس اخلاق اسلامی برای این دانشجویان، به شکلی ویژه و بر اساس ضرورت‌های حرفه‌ای تدوین و تدریس گردد تا پاسخ‌گوی نیاز آنان باشد. پژوهش حاضر گامی است در توجه نمودن

در خصوص امکان ارائه به حسب سرفصل‌های مصوب درس «آیین زندگی، اخلاق کاربردی»، اساتید و کارشناسان دارای دو دیدگاه بودند:

۱- ۵۴ درصد معتقد بودند سرفصل‌های جدید مرتبط با اخلاق در حوزه سلامت و پزشکی بر سرفصل‌های درس «آیین زندگی» افزوده شود.

۲- ۴۶ درصد اعتقادشان بر این بود با توجه به این که در پایان سرفصل‌های مصوب این درس آمده است که می‌توان به حسب تخصص‌های خاص دانشجویان سرفصل‌هایی در ارتباط با اخلاق در آن حرفه و تخصص افزود، به لحاظ وجود حجم گسترده مطالب پیرامون اخلاق در حوزه سلامت و پزشکی سرفصل‌هایی با رویکرد به حرفه پزشکی در قالب ۲ واحد درسی تدوین شود.

اساتید و کارشناسان شرکت‌کننده در نظرسنجی ۱۰۰ درصد معتقد بودند امکان ارائه این رویکرد در ابعاد چهارگانه سلامت (معنوی، روانی، اجتماعی و جسمی) که مرتبط با حوزه پزشکی است وجود دارد و بیش‌ترین ارتباط مباحث درس اخلاق را سلامت معنوی دانستند.

اما در ارتباط با امکان‌پذیری این رویکرد به حسب پیشینه، نشر معارف که مسئولیت ارائه متون آموزشی دروس معارف اسلامی را بر عهده دارد متن آموزشی را با عنوان «آیین زندگی ویژه دانشجویان رشته‌های پزشکی» که توسط دکتر امیر احمد شجاعی نگارش شده است ارائه نموده است. اساتید و کارشناسان به لحاظ نواقص ذیل در کتاب مذکور، تدوین منبعی جایگزینی را نه تنها امری ممکن بلکه لازم دانستند:

الف- عدم رفع نیازهای کاربردی دانشجویان.

ب- در تحلیل‌ها و محتواهای کتاب، تمرکز اصلی بر تطابق مباحث دینی با دستاوردهای بهداشتی جهان است در حالی که این تحلیل‌ها در جای خود محل خدشه است.

ج- نگاه عمیق و دقیقی به مبانی اخلاق اسلامی در تطابق با حوزه سلامت نشده است.

آگاهانه، افراد دیدگاه‌های خود را مطرح و بعد از بحث و تبادل نظر، دیدگاه‌های حاضران جمع‌آوری گردید. بعد از جلسه، مسؤول کمیته داده‌های مُنتج از پرسشنامه‌ها را پیرامون هریک از سؤالات استخراج نموده و فراوانی هر پاسخ به شکل درصد مشخص شد. در مرحله دوم نتایج جلسه کمیته تخصصی در جلسه کارشناسان که متشکل از صاحب‌نظران در گرایش اخلاق اسلامی هستند، ارائه گردید و بعد از بحث و تبادل نظر دیدگاه مورد توافق اکثریت در جلسات کمیته تخصصی و کارشناسان مشخص گردید. در مرحله سوم با توجه به بین‌رشته‌ای بودن مباحث، لازم بود اساتید متخصصی از حوزه سلامت که آشنای با مباحث معارف اسلامی هستند، انتخاب و نظر خود را بیان کنند. بعد از انتخاب هدمند اساتید متخصص حوزه سلامت در جلسه کارشناسان، نتایج حاصله برای آنان ارسال و بعد از اظهار نظر آنان، جمع‌بندی نهایی این سه مرحله انجام شد و دیدگاه مبتنی بر نظر اکثریت، به حسب فراوانی درصد استخراج گردید.

یافته‌ها

بنا بر نظر سنجی انجام شده در جلسه کمیته تخصصی اخلاق و نشست کارشناسان، ۱۰۰ درصد افراد حاضر از میان عناوین دروس چهارگانه گرایش اخلاق ارائه درس «آیین زندگی؛ اخلاق کاربردی» را با رویکرد به مباحث حوزه سلامت به حسب مستندات ذیل امکان‌پذیر و منطبق بر اهداف این درس دانستند:

الف- مرتبط بودن اهداف این درس با رویکرد به مباحث سلامت خصوصا سلامت معنوی.

ب- ارتباط ناگسستنی مباحث اخلاق و مباحث سلامت در ابعاد چهارگانه آن.

ج- اقتضای حرفه پزشکی و حرفه‌های وابسته مانند پرستاری به تدوین اخلاق کاربردی مختص به حرفه آنان.

د- توصیه و دستور العمل‌های دینی فراوان در خصوص تعاملات اخلاقی در حرفه پزشکی و حرفه‌های وابسته.

الف- گوش دادن: شنیدن سخنان بیمار، کمک به بیماران در سؤال کردن، یادآوری و فهمیدن

ب- همدلی با بیمار: غم‌گساری، مهربانی، انس، خود را به جای بیمار گذاردن، نگاه به بیمار

ج- جلب اعتماد بیمار: پارسایی، علم و مهارت، صرف وقت، پای‌بندی به سلامت خود، امانت‌داری و رازداری، اخلاص، متانت، وقار و آراستگی

د- مدارا کردن: صبر و شکیبایی، تحمل، فروتنی، پیش‌دستی در درمان

ه- امیدبخشی: ناچیز جلوه دادن بیماری، توجه دادن به فواید معنوی بیماری، پشتیبانی معنوی

۲- پیشگیری؛ موارد پیشگیری از بیماری‌ها که در دین مورد تأکید قرار گرفته عبارتند از:

الف- پیش از تولد: پرهیز از ازدواج با افراد ناشایست، مراقبت هنگام انعقاد نطفه، مراقبت در دوره حمل، مراقبت هنگام زایمان

ب- پس از تولد: محیط طبیعی، محیط اجتماعی

ج- تغذیه: میانه‌روی، روزه‌داری، پرهیز از غذاهای مضر و حرام، استفاده از آب، عسل و سایر خوراکی‌های مفید، توجه به آداب معنوی در تغذیه

د- نظافت و پاکیزگی: شستشو با آب، مسواک، ناخن گرفتن، کوتاه کردن موهای زاید، توالیت رفتن (به ویژه قبل از خواب)

ه- ورزش: پیاده‌روی، شنا، کوهنوردی

و- روابط جنسی سالم: پرهیز از روابط نامشروع، رابطه جنسی رضایت‌بخش

ز- خواب و استراحت: آداب معنوی خواب، زمان خواب (اعتدال)

۳- درمان؛ دین و معنویت می‌تواند با کمک به غلبه بر استرس‌ها و فشارهای روانی ناشی از بیماری، پزشک و بیمار را در تسریع درمان کمک کند. شیوه‌های دین و معنویت در این فرآیند عبارتند از:

الف- تشویق به سبک زندگی سالم و مانع از عادات زیان‌بار از قبیل استعمال دخانیات و الکل

بر این اساس به لحاظ اشکالات مذکور امکان تدوین متن آموزشی با این رویکرد وجود دارد.

اساتید و کارشناسان در نشست کمیته تخصصی و نشست کارشناسی، ۱۰۰ درصد بر مفید بودن این رویکرد تأکید نموده بلکه آن را ضروری دانستند و ضرورت بحث را بر اساس چهار محور دینی ذیل دانستند:

الف- حفظ سلامتی واجب است.

ب- حرفه‌های پزشکی و درمان‌گری مورد سفارش اسلام قرار گرفته است؛ دانش پزشکی (علم‌الابدان) در کنار دانش الهی (علم‌الادیان) قرار گرفته شده است.

ج- سفارش‌های گسترده درمانی و بهداشتی در آموزه‌های دینی.

د- گستره زمینه‌های تجلی الهی در درمان‌گری.

اساتید و کارشناسان شرکت‌کننده در این طرح پژوهشی موضوعات و سرفصل‌های ذیل را برای درس اخلاق اسلامی با رویکرد به مباحث پزشکی پیشنهاد نمودند. بدیهی است عناوین ذیل، چهار بُعد سلامت جسمی، روانی، اجتماعی و معنوی را در بر می‌گیرد:

۱- مباحث اخلاقی در حوزه ارتباط پزشک و بیمار: ارتباط کلامی و غیرکلامی که در هنگام ملاقات پزشک و بیمار اتفاق می‌افتد.

۲- مباحث اخلاقی در حوزه پیشگیری (Prevention): اقداماتی که برای جلوگیری از وقوع بیماری انجام می‌شود.

۳- مباحث اخلاقی در حوزه درمان (Treatment): اقداماتی که برای تشخیص و معالجه بیماری صورت می‌گیرد.

۴- مباحث اخلاقی در حوزه مراقبت (Care): مواظبت و پرستاری برای جلوگیری از عود و تشدید بیماری و کمک به ارتقاء سلامت.

موضوعاتی که در ذیل این سرفصل‌ها قرار می‌گیرند عبارتند:

۱- رابطه پزشک و بیمار؛ اموری که بر بهبود ارتباط پزشک و بیمار تأثیر گذارند:

(سلامت) و یا توانمند شدن برای تحمل بیماری آماده می‌سازد. روش‌های مواجهه با درد و بیماری عبارتند از:
 الف- شناختی: معناجویی جدید، تغییر نگرش، شفابخشی خداوند، انسجام شخصیتی در اثر ایمان، توکل
 ب-عاطفی: دعا، توسل، محبت خدا، زیارت اولیای خدا، پذیرش تقدیر الهی
 ج- رفتاری: آموزش صبر، انجام مناسک
 د- اجتماعی: عبادت، حمایت عاطفی، حمایت مالی

ب- حمایت از باورهای سودمند: خوش‌بینی، امید، اعتماد به خدا، انسجام وجودی
 ج- تدارک منابع و مهارت‌های دینی برای مقابله: دعا، ذکر، نماز، زیارت، توکل
 د- تعدیل احساسات برای ایجاد ثبات عاطفی: رضایت آرامش
 ه- ترغیب به تجارب دینی متعالی: مراقبه، رؤیاهای لذت‌بخش و...
 ۴- مراقبت؛ مراقبت معنوی روش‌هایی است که با استفاده از منابع، باورها و مناسک دینی، بیمار را برای بهبود کامل

جدول ۱. سرفصل‌های پیشنهادی درس اخلاق اسلامی با رویکرد سلامت محور

Table 1. Suggested headings of the Islamic ethics course with a health-oriented approach

موضوعات	سرفصل‌ها
ارتباط کلامی و غیر کلامی، همدلی با بیمار، جلب اعتماد، مدارا کردن، امید بخشی و ..	مباحث اخلاقی در حوزه پزشک و بیمار (سلامت جسمی، روانی، اجتماعی و معنوی)
پیش از تولد، پس از تولد، تغذیه، نظافت و پاکیزگی، ورزش، روابط جنسی سالم، استراحت و تفریح	مباحث اخلاقی در حوزه پیشگیری (سلامت جسمی، روانی، اجتماعی و معنوی)
تشویق به سبک زندگی سالم، حمایت از باورهای سودمند، تعدیل احساسات برای ایجاد ثبات عاطفی، ترغیب به تجارب دینی متعالی و....	مباحث اخلاقی در حوزه درمان (سلامت جسمی، روانی، اجتماعی و معنوی)
شناختی: تغییر نگرش، شفابخشی خداوند، انسجام شخصیتی و .. عاطفی: دعا، توسل، محبت به خدا، زیارت، پذیرش تقدیر الهی رفتاری: آموزش صبر، انجام مناسک و.. اجتماعی: عبادت، حمایت عاطفی، حمایت مالی و..	روش مواجهه با درد و بیماری مباحث اخلاقی در حوزه مراقبت (سلامت معنوی؛ مراقبت معنوی)

بحث و نتیجه‌گیری

کردن آموزه‌های دینی در عرصه‌های مختلف زندگی منجر به افزایش علاقه و ارتقای سطح رغبت‌های دانشجویان خواهد بود و باید فعالیت‌ها و اقدامات آموزشی در راستای نیازهای دانشجویان سازماندهی شود (که‌پیزی و همکاران ۱۳۹۷). در مطالعه حشمتی نیز مداخلاتی همچون اضافه نمودن مطالب کاربردی و جلو انداختن مطالب عینی و ملموس تر در آموزش آناتومی با هدف تفهیم بهتر و یادگیری ماندگارتر انجام شده است (حشمتی ۱۳۹۳). در مطالعه میرسلیمانی، فعالیت‌های ورزشی در کنار امر آموزش باعث انگیزه بیشتر در یادگیری مباحث ریاضی شده است و خلا بزرگ آن بدلیل عدم وجود برنامه هدفمند و مستمر آموزش شیوه ادغام یا

این مطالعه با هدف بررسی امکان‌پذیری و ضرورت ارائه درس اخلاق اسلامی با رویکرد سلامت‌محور و ارائه چارچوب سرفصل‌های پیشنهادی برای بازنگری این درس با روش توسعه‌ای و کیفی از روش‌های مرور مستندات، پرسشنامه بازپاسخ، پانل خبرگان و گروه متمرکز انجام گرفت. نتایج نشان داد که رویکرد سلامت‌محور در درس آیین زندگی از بین دیگر دروس این گرایش از جهت اهداف، سرفصل‌ها، پیشینه و ابعاد سلامت، در نزد اکثریت مشارکت‌کنندگان در این پژوهش امری ممکن؛ و ارائه آن برای دانشجویان علوم پزشکی مفید و ضروری است. همسو با این مطالعه، که‌پیزی نیز معتقد است کاربردی

دانشگاه‌های علوم پزشکی به ویژه در مباحث بین‌رشته‌ای حوزه سلامت و معارف اسلامی برنامه‌ریزی شود. در بعد دانشجو، دستیابی به اهداف دروس معارف اسلامی، به خصوص در جنبه تربیتی، به همراهی دانشجویان وابسته است و این امر بدون در نظر گرفتن نیاز آنان محقق نمی‌شود. اهمیت دادن به نیاز دانشجویان، موجب برانگیختگی هیجان و هیجان محرک توجه و توجه محرک یادگیری است (کهریزی و همکاران ۱۳۹۷). در بعد محتوا، به لحاظ عدم جامعیت متن آموزشی تدوین‌شده با رویکرد سلامت‌محور در درس اخلاق کاربردی، تدوین درس نامه توسط کمیته تخصصی گرایش اخلاق اسلامی پیشنهاد می‌شود.

از فرصت‌ها و نقاط قوت این مطالعه می‌توان به استفاده از ظرفیت‌های کمیته تخصصی و کارشناسی اشاره نمود که موجب شد دلایل، مستندات امکان و ضرورت این رویکرد از سوی اکثریت اعضای گروه بررسی شود. همچنین این جلسات امکان تبادل نظر شفاهی و کتبی را در قالب پرسشنامه‌های بازپاسخ و دستیابی به نظر حداکثری و یا اجماعی را فراهم نمود. از طرف دیگر با ایجاد احساس مالکیت و برانگیختن مدرسان، تدریس این درس با رویکرد سلامت‌محور را از نظر عملیاتی زمینه‌سازی کرد. محدود بودن مشارکت‌کنندگان به دانشگاه علوم پزشکی اصفهان و عدم نظرسنجی از فراگیران از محدودیت‌ها و نقاط ضعف این مطالعه می‌توان ذکر نمود. مطالعه دیگری جهت دستیابی به دیدگاه‌های دانشجویان علوم پزشکی و هیات علمی معارف اسلامی دیگر دانشگاه‌های علوم پزشکی می‌تواند موجبات نتایج دقیق‌تر با قابلیت تعمیم بیشتری را فراهم نماید.

References

AminI, M, Rahimi, H, Samadian, Z, 2013, An Analysis and Assessment of Obstacles to Effectiveness of Islamic lessons (Case Study in Kashan University

آموزش تلفیقی بین رشته‌ای به مدرسان می‌باشد (میرسلیمانی و همکاران ۱۳۹۸).

نظر اکثر اساتید و کارشناسان در مفید و ضروری بودن رویکرد سلامت‌محور در درس آیین زندگی (اخلاق کاربردی) بیانگر ضرورت تلاش برای توجه نمودن به مباحث بین‌رشته‌ای معارف اسلامی و حوزه سلامت است. توجه به این رویکرد می‌تواند زمینه تحول، نوگرایی و کارآمدی این درس را فراهم نماید. همسو با این مطالعه، پیری معتقد است عوامل مختلفی همچون مبهم بودن مطالب درسی، سنگینی مباحث، فقدان نیازسنجی برای طراحی محتوای غنی تر موجب گرایش منفی نسبت به دروس معارف اسلامی در دانشجویان شده است. تشویق دانشجویان به همکاری و مشارکت در فرایند تدریس، به روز بودن اطلاعات علمی مدرسان، مفید و کاربردی بودن مطالب ارائه شده، قدرت تفهیم و انتقال مطالب، ارائه اطلاعات جدید خارج از محتوای کتاب درسی و توانایی پاسخ‌گویی به پرسشهای علمی دانشجویان در این مطالعه تاکید شده است (پیری و نیک پیران ۱۳۹۳). فرجی پاک در مطالعه‌ای به بررسی وضعیت گروه معارف اسلامی در خصوص رعایت مولفه‌های درون سازمانی از نظر دانشجویان پرداخته است. در این مطالعه عوامل چارچوب و محتوای برنامه درسی بالاتر از حد متوسط، اجرای برنامه درسی در حد متوسط و مدیریت برنامه درسی کمتر از متوسط ارزیابی شده است. استفاده از اساتید هیات علمی، جلسات هم‌اندیشی و مدیریت قوی از راهکارهای مناسب برای افزایش توانمندی گروه‌های معارف اسلامی ذکر شده است (فرجی پاک ۱۳۹۷).

بدلیل اینکه تحقق اهداف این درس به وجود پل ارتباطی میان سه رکن مهم کلاس، استاد، دانشجو و محتوای آموزشی نیازمند است. در بعد استاد، می‌بایست توانمندسازی هیات علمی گروه معارف اسلامی در (Medical Sciences), *J Med Educ Dev*. Vol. 6..No.10. Pp.13-21. [Persian] Deputy Minister of Islamic Education Professors and Courses, *new titles and*

- topics of Islamic education courses, approved by the 542nd session of the Supreme Council of the Cultural Revolution: 2007, Qom, published by Bada'a al-Rasool. [persian] <https://doi.org/10.22118/edc.2021.284858.1792>
- Firoozi, R, 2015, Pathology of courses and position of professors of Islamic education according to the views of Urmia medical students in professional doctoral courses, *epistemological studies in Islamic University*. Vol..19., No. 63, Pp 151-175. [persian]
- Faraji pak M, Aslani Gh R, Maghami A 2018. Effective institutional related factors on the efficacy of islamic thought courses (case study: Islamic Azad University Students (Dezfoul Branch). *Knowledge studies in the Islamic university*. Vol. 22. ,No.1.Pp: 23-40 .[Persian]
- Gholami Ganjavi, Ab, et al. 2019, Recognizing the harms and efficiency strategies of Islamic education courses in Shiraz University of Medical Sciences. *Epistemological Studies in Islamic University*. Vol..23., No. 80, Pp 415-428. [persian]
- Hosseini Karimi B, ZabetPur kari, GR 2019, The Impact of Islamic Education Courses on Students' Religious Attitude and Motivation. *Journal of Research and Writing Academic Books*..Vol.. 47..Pp80-255. [Persian] [10.30487/rwab.2021.129236.1401](https://doi.org/10.30487/rwab.2021.129236.1401)
- Heshmati M, Moaiedmohseni S 2014, Students' views towards integration of limb anatomy to pre-clerkship medical program in shahed university in 2009. *Medical education Exploring the dimensions of hidden curriculum in Islamic education*. Vol.17.No.31.Pp.71-28. [Persian]
- International statistical classification of Diseases and Health Related problems ICD-10.2 Edition Geneva Switzerland. WHO 2005. [persian]
- Kahrizi M, Janatmakan M, Jalali R 2018. The Effectiveness of Change in Teaching from Professor- Based Method to Based-Required in Islamic Teaching Group (From View Point of Students of Kermanshah Medical Science University). *Knowledge studies in the Islamic University*. Vol.22..No.3.Pp.25-36. [Persian]
- Liaghatdar, M, et al., 2008 Survey of Students' Satisfaction with General Courses of Islamic Education in Kerman, *Journal of the Islamic Revolution*, No. 14, Pp 1-22. [persian]
- Majidi MR, Fatehi A 2007. Students' attitudes towards Islamic timetabling. *Journal of Research and Planning in Higher education* .No. 41.Pp.34-50. [Persian]
- Rostami, B, et al. 2016, Students' Satisfaction with the Quality of Educational Services, Department of Islamic Education, Zanzan University of Medical Sciences, *Journal of Development Strategies in Medical Education*, No. 5, Pp1-14. [persian]
- Shafiepour Motlagh F, Khodadadi H 2008 .Attracting to Islamic studies classes in universities. *Proceedings of the conference on science and technology and software in the field of Islamic Studies*. kerman: Islamic Azad University; 2008. [Persian]
- World health organization (1997) Review of the constitution EB 10 1/7, p.2. [persian] [10.22081/ttais.2022.64656.1007](https://doi.org/10.22081/ttais.2022.64656.1007)
- Yousefi Loyeh, V, 2007, The effect of teaching Islamic education courses on students' religious attitudes, *Journal of Islamic Education*, Vol, 3 .No, 5, Pp153-184. [persian] [10.30487/rwab.2021.129236.1401](https://doi.org/10.30487/rwab.2021.129236.1401)